

**Vilniaus
universitetas**

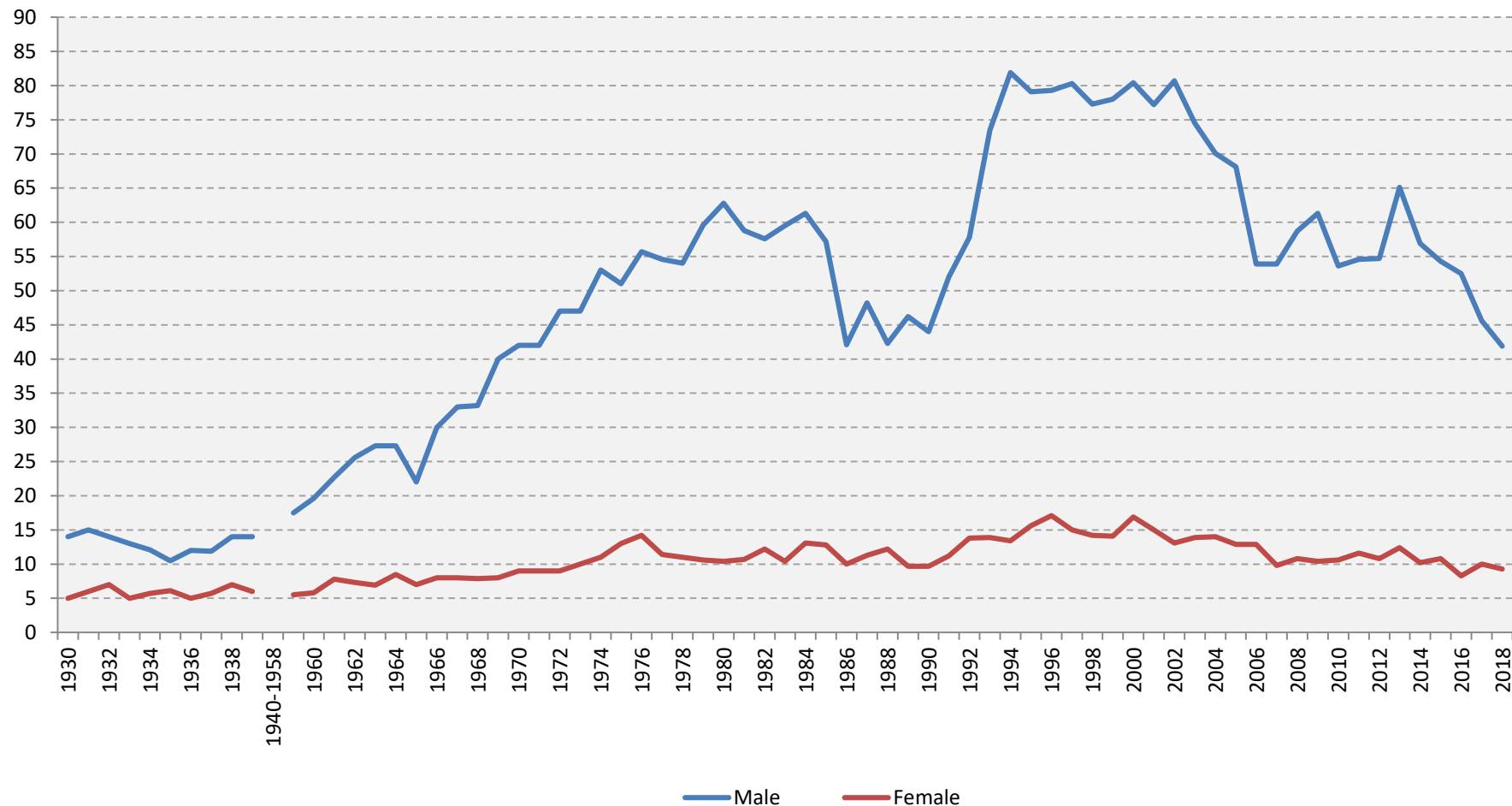
ISTORINĖS TRAUMOS IR SAVIŽUDYBĖS

Danutė Gailienė

*Vilnius,
5-toji Savižudybių intervencijos metodų konferencija
2020 lapkričio 27 d.*

Savižudybių rodikliai Lietuvoje (vyrų ir moterų) 1930-1939 m. ir 1960-2018 m.

***Savižudybių rodiklis –
“socialinis termometras”, moralinės sveikatos
rodiklis***

The number of suicides [in a region] can be considered a sort of thermometric indicator which informs us of the condition of the mores, of the **moral temperature** of a group

Maurice Halbwachs

TRAUMUOJANTI ISTORIJA

1940 - pirmoji sovietų okupacija

1941-1944 nacių okupacija

1944-1991 antroji sovietų okupacija

1944-1953 ginkluotas partizaninis pasipriešinimas

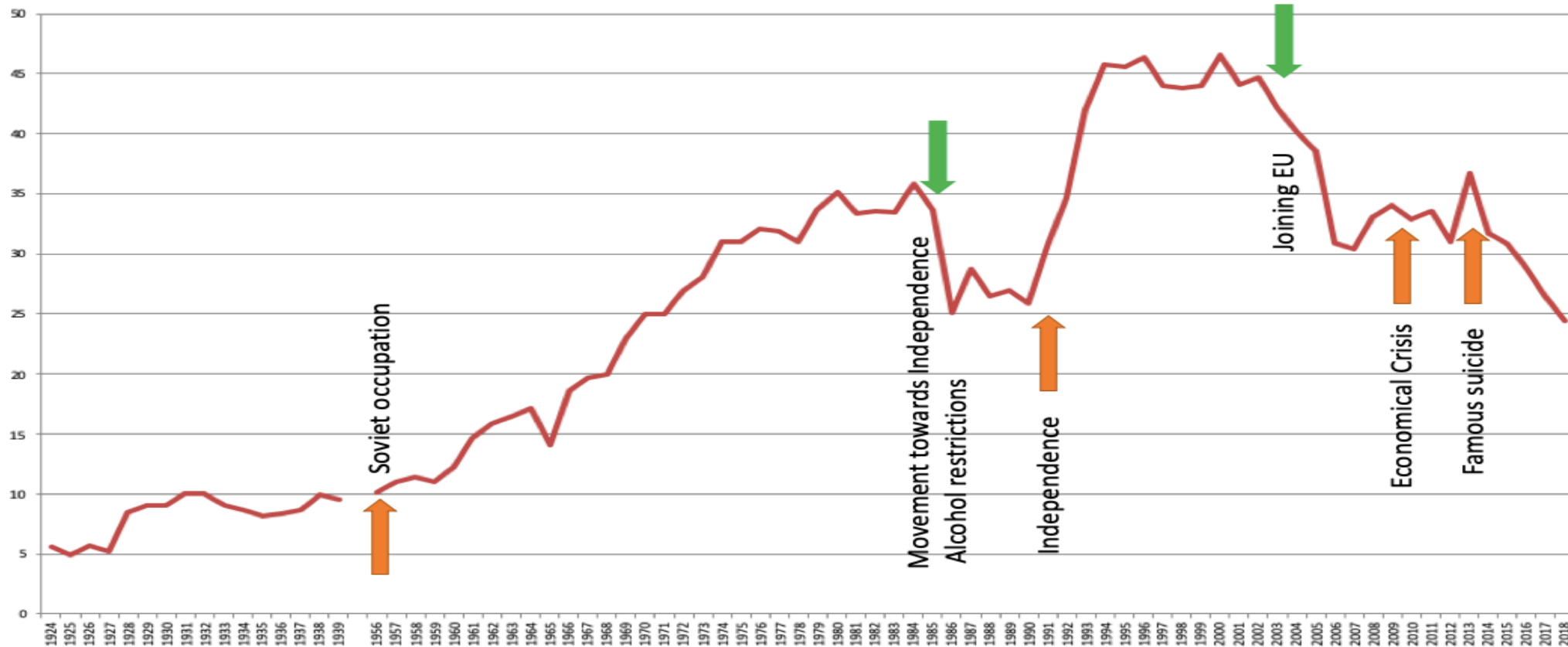
1940-1953: 33% Lietuvos gyventojų nužudyti, patyrė politines represijas arba emigravo (iš viso apie 1,2 mln. žmonių)

50 metų Lietuva yra okupuota ir atkuria nepriklausomybę tik
1990 m.

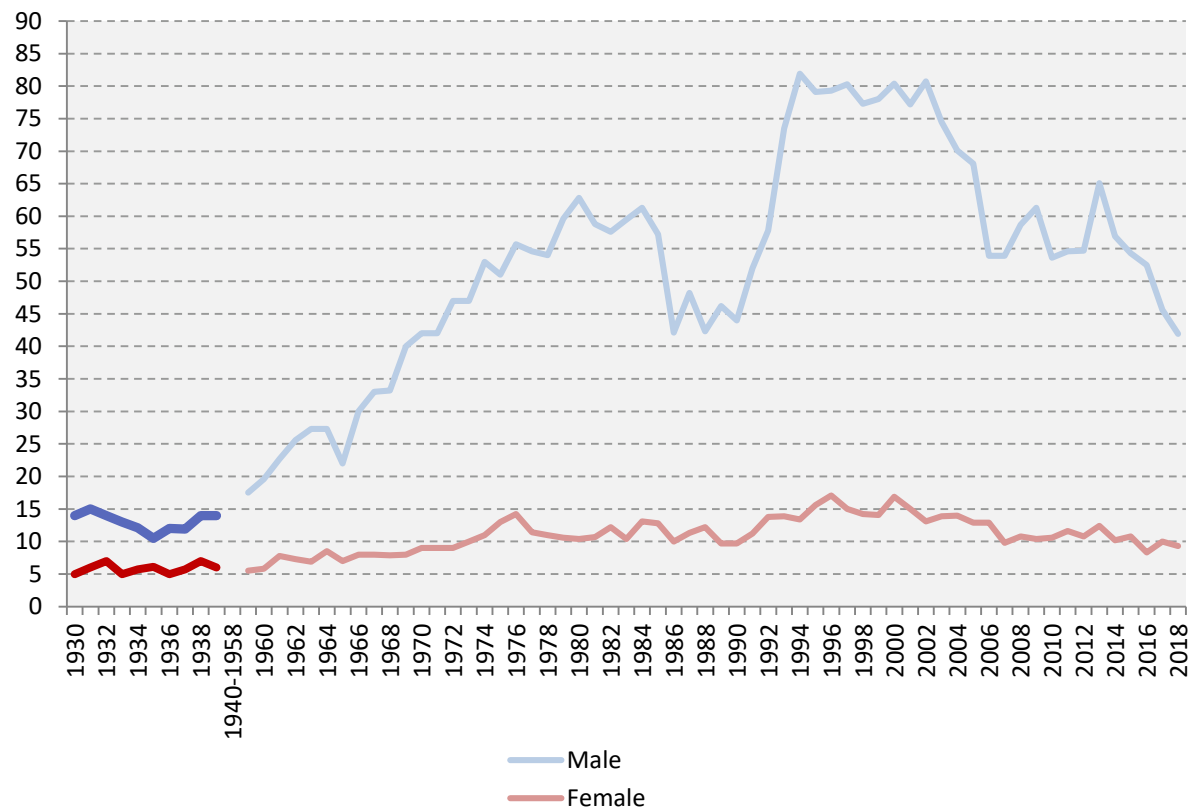
Istoriniai lūžiai ir savižudybės Lietuvoje

Šaltinis: Skruibis, 2019

Suicide rate in Lithuania 1924-2018

1924-1939 metai

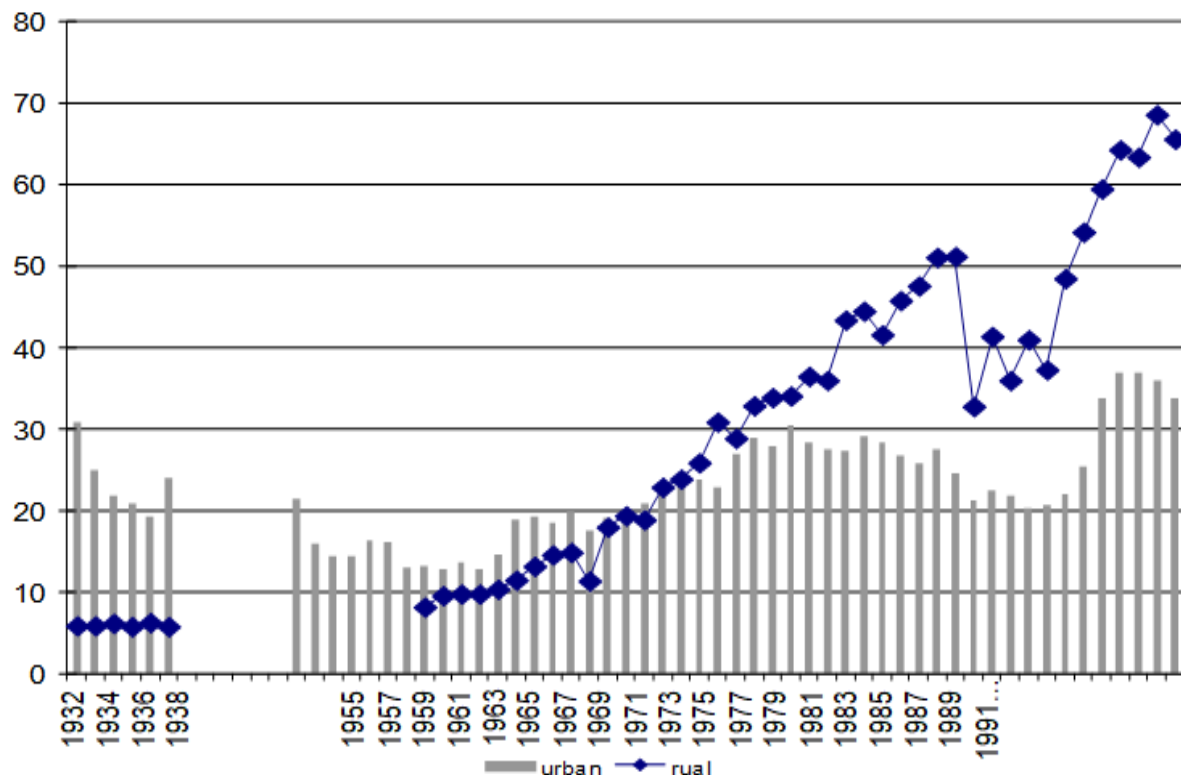
- Lietuva yra nepriklausoma demokratinė tarpukario Europos valstybė
- Lietuvos savižudybių rodikliai žemi (vidurkis 8.1 šimtui tūkst. gyventojų)
- Vyrų rodikliai du kartus aukštesni nei moterų; mieste savižudybės dvigubai dažnesnės nei kaime

1940-1958 metai

- Nėra duomenų apie pirmosios sovietų okupacijos (1940-41), nacių okupacijos (1941-44) ir antrosios sovietų okupacijos pradžios (1944) savižudybių rodiklius
- Daug *pasipriešinimo savižudybių* – tūkstančiai partizanų susisprogdina vengdami areštų ir kankinimų
- Partizanų herojiškos savižudybės įsitvirtina kolektyvinėje atmintyje

1959-1985 metai

Savižudybės mieste ir kaime

- Per visą sovietinę okupaciją savižudybių vis daugėja (nuo prieškario – apie 10 kartų)
- Kaime – dvigubai daugiau nei mieste
- Vyrų s. rodikliai 6-8 kartus didesni nei moterų
- 1972 m. – politinio protesto savižudybė, susidegina Romas Kalanta
- Alkoholis kaip psichosocialinio streso įveika

Kaimo sunaikinimas:

atimama privati nuosavybė

žmonės suvaromi į kolūkius

stambieji ūkininkai išstremiamai

visos bendruomenės – parapijos,
organizacijos – sunaikinamos

„atrodo kad laisvai galima pasirinkti
tik alkoholio vartojimą“

V.B. tėvas buvo neturtingas mažažemis valstietis, o jo paties didžiausias noras gyvenime buvo turėti nuosavą ūkį. Vedęs už save vyresnę moterį iš turtingo ūkininko šeimos, įgijo stambų ūkį, kuriame jie sėkmingai tvarkėsi. Jo ypatinga aistra buvo arkliai, kuriuos jis nepaprastai mylėjo. Prasidėjus sovietinei „kolektyvizacijai“, jo ūkis ir visos žemės buvo konfiskuotos, šeimai buvo leista pasilikti gyventi jų namo vienoje pusėje, visa kita atiteko kolchozui. Dukra prisiminimuose pasakoja: „Po karo vėl užėję rusai pradėjo atiminėti gyvulius, atėmė arklius gražiuosius. Po kiek laiko atvažiuoja į mūsų kiemą su mūsų arkliais. Sublogę, sukritę, vieni kaulai, šonai pratrinti. Tėvukas priėjo apsikabino arklio galvą, jis verkia ir arkliui bėga ašaros...O po mūsų gražų kiemą svetimi žmonės šeiminkauja, keikiasi, vaikšto kur nori. Tėvukas vaikšto pajuodęs kaip žemė. Jo išsvajotoj, išgražintoj sodyboj jis nebe šeiminkas. Net dviratį atėmė. Tėvukui nuo tų pergyvenimų pradėjo staigiai blogėti sveikata.“ Pradėjo daug gerti, tapo priklausomas nuo alkoholio. Išgėręs tapdavo labai agresyvus, smurtaudavo prieš žmoną ir vaikus. Per vieną užgėrimą pasikorė namo rūsyje.

Alkoholis kaip psichosocialinio streso įveika

1950 m., partizanų pareigūno Vaišvilko pranešimas aukštesniajai vadovybei:

Kalbant apie miesto gyventojų ydas, tenka pabrėžti, kad jų yra daug ir jos daugiausia iš gyventojų nuotaikų ir moralės.....Viena iš tokių yra girtuokliavimas, kuris plačiai išplitęs tiek inteligentų, tiek ir kitų gyventojų tarpe. Neiškus ateities gyvenimas, netekimas aiškios gyvenimo ir darbo prasmės, pesimistinės nuotaikos dėl mūsų tautos likimo – visa tai privedė prie vadinamojo gyvenimo šia diena. Ieškoma to, kame galima būtų užmiršti karčią tikrovę ir paskęsti užsimiršime. Tas surandama alkoholyje....

1951 m., iš pogrindžio vienuolės Veriankaitės dienoraščio:

.... nežinau, kaip ir begydyti lietuvių nuo svaigalų. Jie paplitę ir kišami kiekviename žingsnyje. Jei taip ilgai bus, ko neužmuš kulka ir Sibiras, pribais svaigalai.

POLITINIO PROTESTO SAVIŽUDYBĖS - SUSIDEGINIMAI

1972 m. Kaune susidegina moksleivis Romas Kalanta

Politinio protesto susideginimai komunistiniame bloke

čekas Jan Palach 1969;

lenkas Ryszard Sywiec 1968;

ukrainietis Vasyl Makuch 1968;

vengras Sándor Bauer 1969;

VDR – pastorius Oskar Brúsewitz 1976;

VDR – pastorius Rolf Gúnter, 1978;

ukrainietis Oleksa Hirnyk 1987;

Krymo totorius Musa Mamut 1987

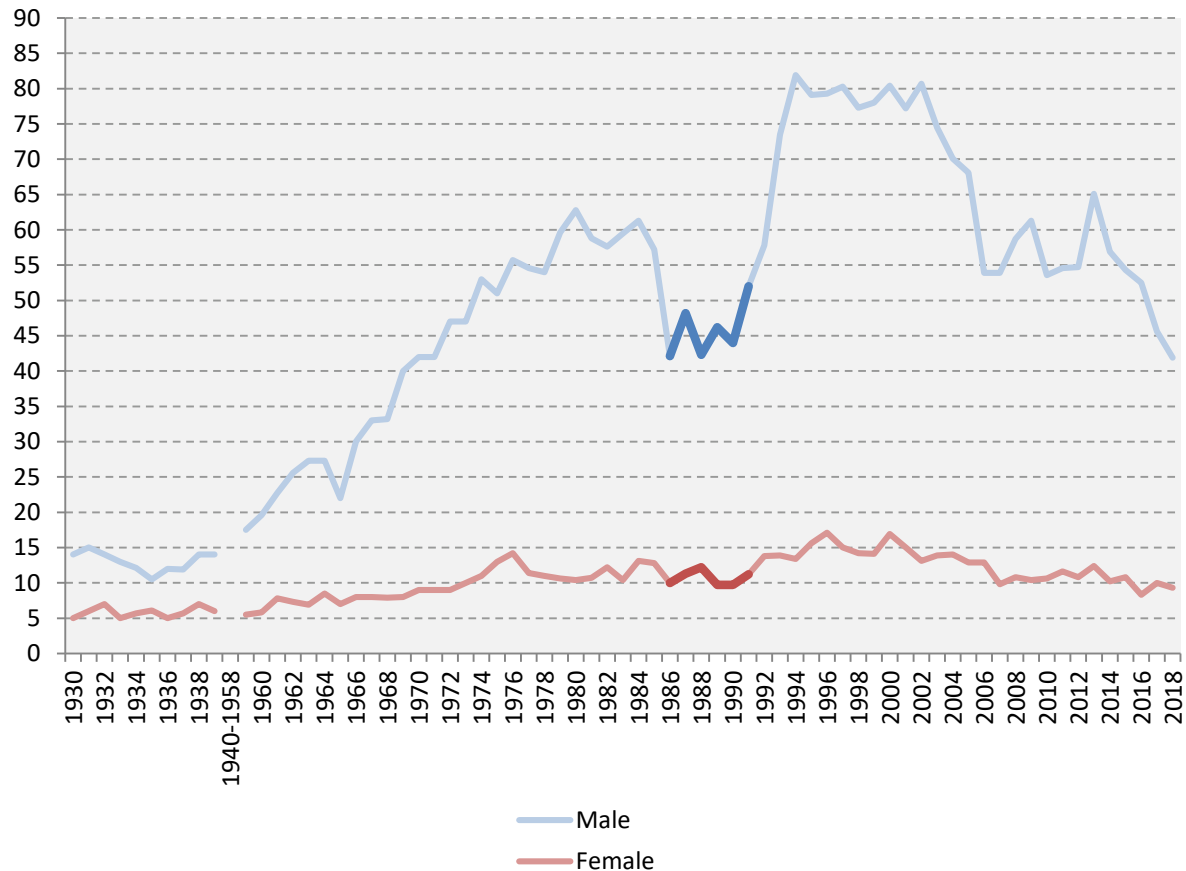
POLITINIO PROTESTO SAVIŽUDYBĖS - SUSIDEGINIMAI

- Atėjo iš budizmo ir induizmo tradicijos
- Nuo 20 a. septinto dešimtmečio plinta komunistiniame bloke
- Joms būdinga (*L. Kamiński, 2019*):
  - a. apgalvotos, kruopščiai parengtos;
  - b. simbolinė akto vieta;
  - c. informacijos apie motyvus skleidimas;
  - d. daugumos veiksmai seka iš disidentinės veiklos;
  - e. lydimos pasekėjų savižudybių

1940-1990m. okupacijų psichosocialiniai padariniai

1. Šalis neteko trečdaliao geriausių savo piliečių
2. Asmeninės iniciatyvos ir privačios nuosavybės sunaikinimas (nacionalizacija, kolektyvizacija)
3. Visuomenės vertybinių pagrindų griovimas (Bažnyčios persekiojimas, sovietinio žmogaus kūrimas, bendruomenių griovimas)
4. Alkoholis kaip streso įveika
5. Vyro rolės šeimoje ir visuomenėje sumenkinimas

1986-1991 metai:

- *Perestrojka* Sovietų Sąjungoje: demokratizacija, viltis, antialkoholinė kampanija. Stiprėja laisvės viltis
- 1986 m. Lietuvos savižudybių rodiklis staiga krinta daugiau nei trečdaliu (nuo 36 iki 25 šimtui tūkst. gyventojų)
- Penkerius metus rodikliai stabiliai žemi
- Permainos labiau paliečia vyrų savižudybių paplitimą

Nepriklausomybės atkūrimas

Baltijos kelias 1989

2-2,5 milijono žmonių virš 650
km ilgio gyva grandinė per tris
Baltijos šalis

1990 m. Lietuva paskelbia
nepriklausomos Lietuvos
Respublikos atkūrimą

1991 m. sausio 13 naktis

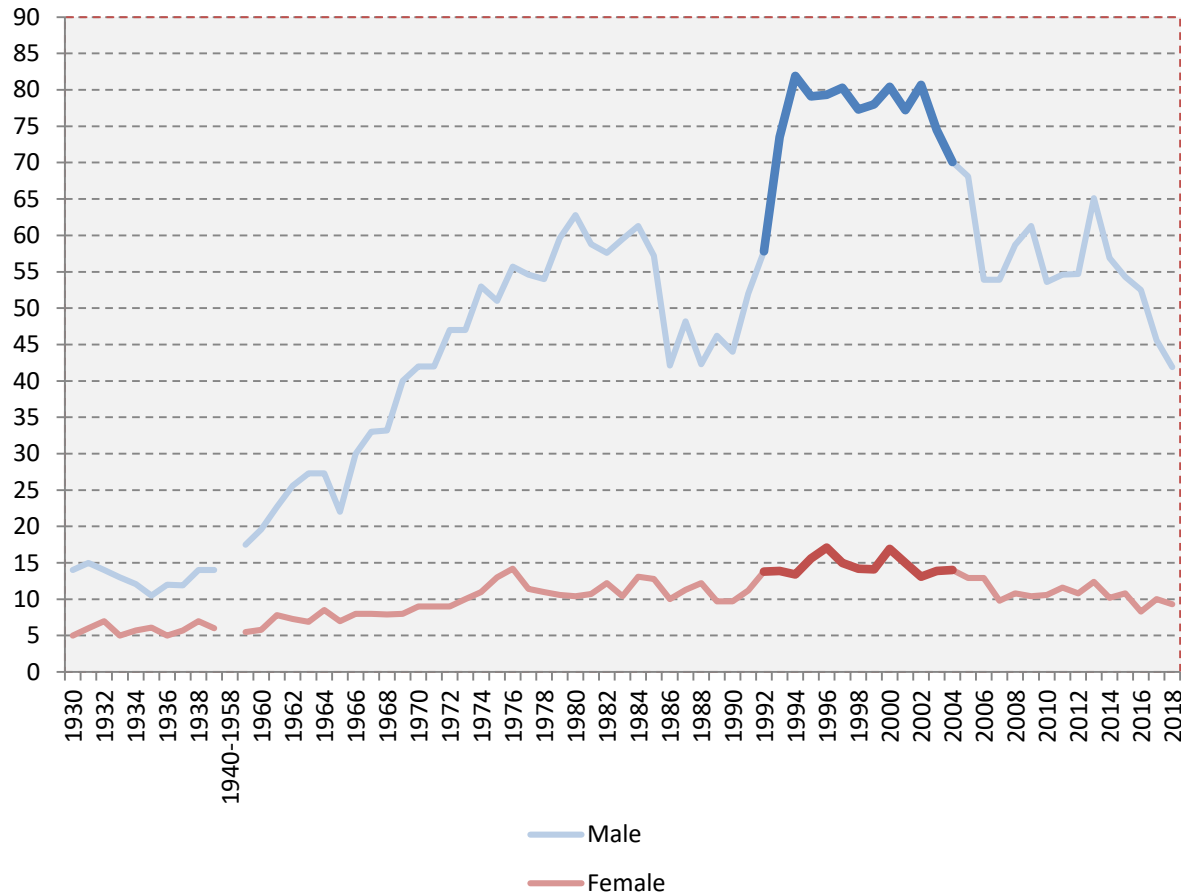
Taikus pilietinis pasipriešinimas
prieš sovietų karinę agresiją.
Žuvo ir buvo sunkiai sužeisti
beginkliai pasipriešinimo dalyviai

1991 m vasarą – tarptautinis
Lietuvos nepriklausomybės
pripažinimas

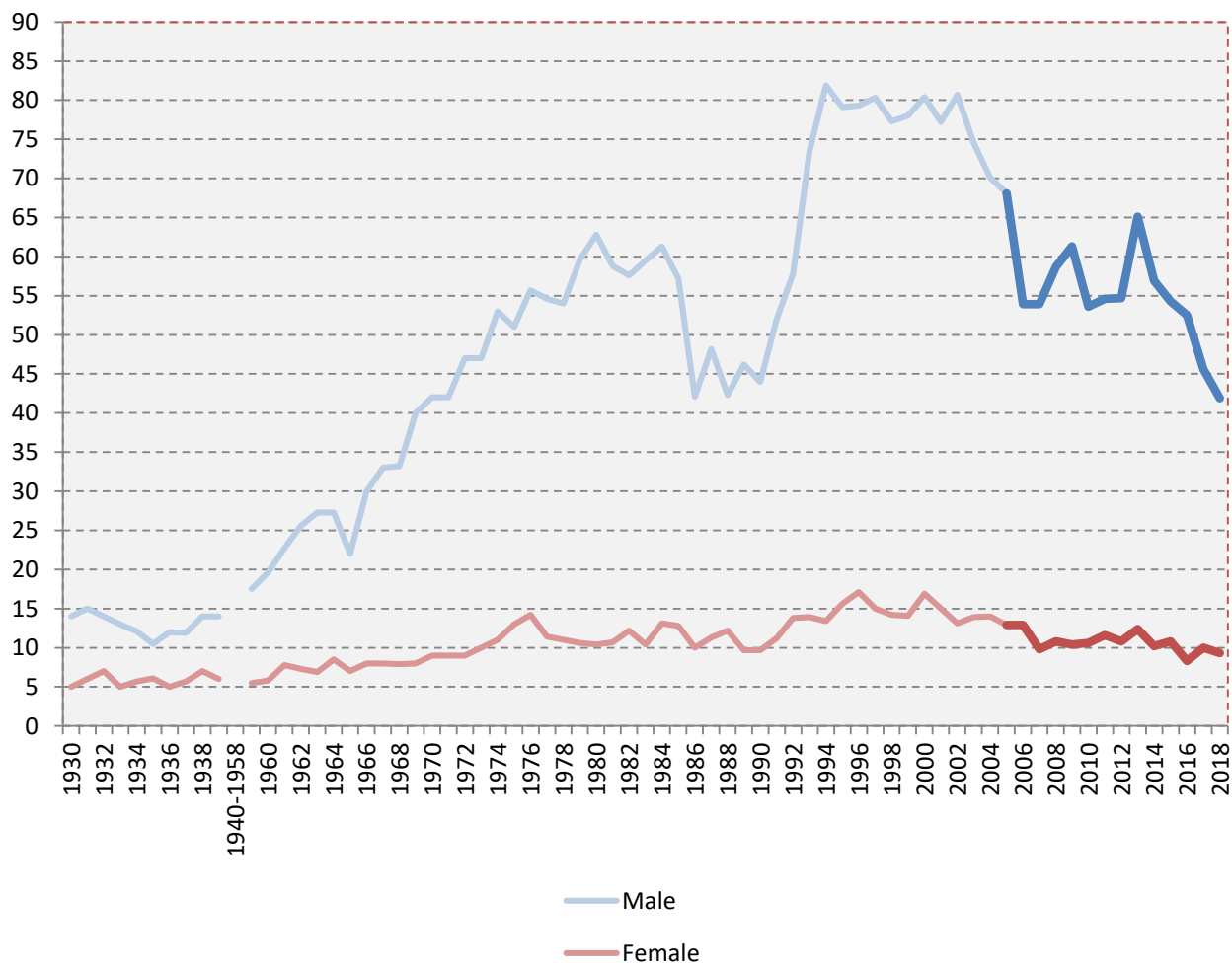

1992-2004 metai:

- Atkurtos nepriklausomos valstybės kūrimas
- Radikalios socialinės, politinės ir ekonominės reformos
- *Pains of transition* (P. Sztompka) – nedarbas, socialinio statuso praradimas, nusikaltimai, korupcija etc.
- Savižudybių rodikliai išauga 82.4 proc.
- 1996 m. Lietuvos savižudybių rodiklis tampa aukščiausias pasaulyje (beveik 47 sav. 100-tui tūkst. gyventojų)
- Tai trunka dešimt metų

2005-2018 metai:

- 2005 metais pirmą kartą po dešimties metų s. rodiklis yra mažesnis nei 40/100tūkst. (39,7) ir kasmet mažėja
- 2004 metais Lietuva įsijungia į Vakarų aljansus – Europos Uniją ir NATO
- Nuo 2002 metų Lietuvos savižudybių rodiklis sumažėjo 47 procentais (iki 24.3/100 tūkst. 2018 metais)
- Taigi, *socialinis termometras* rodo, kad visuomenės moralinė sveikata gerėja

Socialinio, ekonominio, kultūrinio, politinio konteksto svarba norint suprasti savižudybę.

Savižudybės negalime suprasti be sociokultūrinio konteksto

Kokie svarbiausi veiksniai lemia tokią savižudybių rodiklių dinamiką?

Kodėl, tarkime, Šveicarijoje, Švedijoje, suicidų rodikliai santykinai stabilūs daugiau nei šimtmetį?

Kodėl tokia savižudybių dinamika buvusiose Sovietų Sąjungos respublikose, bet ne satelitinėse Varšuvos pakto šalyse?

Kodėl vyrai? Kodėl Lietuvos vyrai (Lietuva išlieka lyderė pagal vyrų savižudybių rodiklius Europoje)?

Klausimai, klausimai.....

**Vilnius
universitetas**

AČIŪ UŽ DĖMESĮ!